

THEATER MET EEN VENSTER OP DE WERELD

Christel STALPAERT

Deze laudatio is geen verslag van een persoonlijke zegetocht van Johan Simons, waarin een queeste van een held-theatermaker eindigt in het vinden van de Heilige Graal, die dan zoiets als de essentie van het goede theater zou moeten zijn. Daar ben ik te sceptisch voor. Daarvoor staan we allen te zeer ‘midden in de wereld’.

In *Kasimir en Karoline* zegt Kasimir; “Elk intelligent mens is een pessimist.” Waarna Karoline antwoordt; “Mensen zijn nu eenmaal overal slechte mensen.” Het huidige Europa wordt beheerst door individualisme, nationalisme, xenofobie en consumentisme en dat stemt ons inderdaad tot sombere gedachten. Volgens Lieven De Caeter leven we in een capsulaire samenleving, waarin een welvaart opgebouwd wordt door systematisch en nietsontziend een steeds groter deel van de samenleving uit te sluiten. Peter Sloterdijk heeft het over ons ondergedoken bestaan in een frivoliteitscultuur waardoor de werkelijkheid zelfs niet meer tot ons doordringt; we durven of willen het verpletterende besef niet denken, het probleem niet in de ogen zien.

We kunnen los van deze sombere bedenkingen frivoliteitstheater maken, theater dat een vluchtweg biedt uit onze dagelijkse beslommeringen, vermakelijk theater dat ons even optilt uit de monotone cadans van het oppervlakkige leven. Niet zo bij Johan Simons. Hij wil juist wel weten “wat er buiten de capsule van het theater gebeurt”. Hij wil de tijd nemen om de complexe werkelijkheid wel te laten doordringen. Daarom zien we op een scherm achter de acteurs in de encenering van *Anatomie Titus* – een regie voor de Münchner Kammerspiele – beelden van de drukke Münchense straat die vlak voor de schouwburg loopt. Op een bepaald moment verschijnen een paar landlopers in het geregistreerde straatbeeld; ze kijken recht in de camera, verschijnen even later op het toneel. Deze ‘indringers’ verstoren het theatrale spel, breken de capsule van de illusie open. Ze vertolken de rol van de armen en verdrukten der aarde die de macht opeisen. Dit is theater met een venster op de wereld, dat de illusoire wanden doet buigen onder het gewicht van het inzicht. Dit is verontrustend theater omdat het midden in de complexe wereld staat en de toeschouwer bevraagt in zijn verhouding tot die wereld.

“Het hebben van verhoudingen” is volgens Connie Palmen “het moeilijkste dat ons in het leven te doen staat en is tegelijkertijd het enige dat het [leven] de moeite waard maakt, waar het [leven] misschien wel voor bedoeld is”. In *Tien ge-*

boden zien we hoe gedragscodes in het leven geroepen zijn met de bedoeling om ons te helpen samenleven, maar ook hoe verdomd moeilijk dat samenleven is. In het achtste gebod – “Vlucht de achterklap en het liegen” – speelt Els Dottermans een professor moraal die tijdens de Tweede Wereldoorlog het achtste gebod inriep om een Joods kind niet van de dood te redden. Het ‘gezonde verstand’ van de professor schiet tekort als het niet voorbij de paradox van de gedragscode durft te denken. Johan Simons dwingt de toeschouwer positie in te nemen. Dit valt niet te interpreteren als de uitsluitende keuze voor een bepaald soort gedrag, maar als een durven denken van je eigen tegenstrijdige motieven, de moed hebben ze tegen elkaar af te wegen en te ontdekken op welk punt ze elkaar uitsluiten en waarom. Johan Simons ziet de ‘onoplosbare’ paradox niet als een eindpunt van een moeilijk proces, maar als een vertrekpunt. Dan begint het pas, het denken.

Kan kunst de wereld redden, de polemische vraag die in 1993, toen Antwerpen Europa’s Culturele Hoofdstad was, gesteld werd, lijkt ondertussen ingehaald door de vraag: hoeveel verontrustende kunst kan onze frivoliteitscultuur nog verdragen? Hoe lang kunnen wij het ons nog permitteren niet te denken.

Johan Simons is sceptisch, maar niet cynisch. Hij is intelligent, maar niet pessimistisch. “Je kunt toch geen kinderen opvoeden met de boodschap dat onze wereld rot is”, zegt hij. Ik zal hem niet tegenspreken. Sloterdijk vraagt zich af waarom we – als we in staat zijn onszelf te vernieuwen en een betere mens te scheppen dan nu – dat dan ook niet doen. Johan Simons interpreteert dit niet als een wanhopige gedachte, maar als een troostende gedachte. Als een uitdaging om de vitale kunst van de mogelijkheden te beoefenen. Hij creëert geen zwartgallige voorstellingen over mislukkingen, maar biedt ruimte voor de verbeelding. De mens botst op zijn eigen onvermogen, maar er rest de hoop van het kritisch-creatieve denken, van het verlangen om de mogelijkheden open te houden. Waar anders dan in de kunst kan je je afvragen hoe een nieuwe mens er zou kunnen uitzien, waar anders dan in de kunst moeten we ons tenminste afvragen wat voor een moraal zo iemand zou kunnen hebben, stelt hij. Vanuit het besef van het eigen onvermogen ontstaat er in elk toeschouwerhoofd dan een wereld die groter is dan die op de scène; een wereld van mogelijkheden. Ik ben het dan ook eens met Patricia De Martelaere dat Aristoteles hoognodig moet gecorrigeerd worden: niet de mens, maar de computer is een *anima rationale*. De mens daarentegen is een *anima fictionale*. Mensen hebben verbeelding. Dat is hun veerkracht. Kunst heeft dan zin in het licht van een culturele variant op de wet van Darwin, met wat een recensent over het theater van Johan Simons zo mooi omschreef als “bellen blazen in de verbeelding”.

De UGent reikt een eredoctoraat uit aan Johan Simons omdat hij de slagzin 'durf denken' hoog in het vaandel draagt. Sapere aude. Heb het lef om te weten. Isabelle Stengers noemde de anesthesie van de mogelijkheden de grootste ziekte van deze tijd; onwetendheid en onverschilligheid zijn de symptomen. Ze gaan in tegen de mogelijkheden en aanvaarden grenzen. Het is de grootste uitdaging van deze tijd en dus de verdienste van Johan Simons om te geloven dat we mogelijkheden kunnen creëren. Hij creëert theater dat de buik en het hoofd in gaat en via emoties het denken laat zien. Theater als culturele variant op de wet van Darwin zou inhouden dat we ten minste een alternatief kunnen verbeelden voor de epidemie van de haat en onverdraagzaamheid, en dit onder de dwingende schoonheid van de wet van het zelfbehoud. Het theater van Johan Simons is één van die vrijplaatsen waarin een mechanisme van weerbaarheid kan ontstaan; analyse, luciditeit en troost als alternatief voor doemdenken en fatalisme.

Het intensieve contact van NTGent met UGent leidde tot een waardevolle uitwisseling van denkbewegingen. Met het vertrek van Johan Simons naar de Münchner Kammerspiele worden de banden met Gent niet doorgeknipt. Integendeel. Het is een gelegenheid om onze blik verder op de wereld te richten, om het netwerk en de slagkracht van kritisch-creatieve denkbewegingen te vergroten. Niet omdat we de taak om de wereld te redden aan de kunst willen overlaten, maar omdat we ondanks het verpletterende besef toch nog geloven in de artistieke moed van het theater om voor die extra portie verbeelding te zorgen, om op een vaak verrassende wijze onze omgang met de wereld te bevragen.

De UGent reikt een eredoctoraat uit aan Johan Simons, artistiek leider van het NTGent, als blijk van waardering voor zijn artistieke vernieuwing, het maatschappelijk engagement in zijn werk en de internationale uitstraling die hij het Gentse stadstheater toebedeelde.